

VIATA ÎN DOI. IDENTITATE FAMILIALĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XVII-XVIII

CONSTANȚA VINTILĂ-GHIȚULESCU

Un cuplu - o necesitate

Prezența unei femei într-o casă este strict necesară, în fapt munca și priceperea ei în treburile gospodărești sunt două atuuri importante pentru supraviețuirea unui mariaj. Bărbatul, deseori recunoaște rolul și locul pe care femeia îl ocupă în cadrul menajului. Plecat mai mereu de acasă “cu treburile”, soțul își lăsa soția să conducă armata de slugi, să dirijeze treburile gospodărești, să crească și să educe copiii și de ce nu să păzească casa de hoți, să păstreze aprins focul din vatră, locul sacru al familiei. La 1794, Manea Brutaru cere voie să se recăsătorească, el recunoaște că are nevoie de cineva care să-l ajute la treburile din casă de zi cu zi, dar și în administrarea averii. El mărturisește că lipsa unei femei înseamnă: “răsipirea casei ce mi se face din pricină că nu are cine să chivernisească”.¹ În același timp, bărbatul are nevoie de o femeie sănătoasă și capabilă, nefuncționalitatea unuia din membrii având efecte negative asupra economiei familiei și asupra vieții intime a cuplului. Din acest motiv legea nu stă prea mult pe gânduri atunci când unul dintre cei doi soți este bolnav și acorda despărțirea, considerându-se că celălalt trebuie să-și continue viața, să îngrijească copiii și să chivernisească averea deținută până atunci în comun. În documente, de regulă, femeile sunt cele care se îmbolnăvesc și cer bărbaților ruperea căsătoriei dându-i

¹ D. Stănescu, *Viața religioasă la români și influența ei asupra vieții publice*, București, 1906, p. 412.

în același timp voie să se recăsătorească. Ca acea Maria din Moldova care recunoscând că este bolnavă și că nu-și mai poate îndeplini atribuțiile care-i reveneau în cadrul gospodăriei, dă voie bărbatului să-și ia altă femeie: “dau-ți știre cum eu-s beteagă și, de casă, nu-s de a ține, iar tu, de-ți va trebui femeie, tu să-ți iai altă femeie”.²

O femeie rea, nepricepută, cheltuitoare duce nu numai la ruinarea averii comune, dar și la ruinarea cuplului. La 1761, Drăgușin din Slomnul sud Prahova, se plânge că soția lui umblă din cârciumă în cârciumă, că el este obligat să-i plătească datoriile făcute în sat pe băutură, că nu-și “caută de casă și de copii”. Din acest motiv casa lor a devenit o ruină. Nu numai el, dar și vecinii sunt împotriva ei, mărturisind că nu-și face datoria de mamă și soție: “cămăși copiilor sau bărbatului n-au făcut”.³ Observăm cum are loc o inversare de roluri: femeia în cârciumă, iar bărbatul la războiul de țesut, inversare de roluri care nu convine nimănui, nici bărbatului, dar nici societății din jur. Fiecare își are locul său bine stabilit: femeia în casă, la bucătărie sau la războiul de țesut, bărbatul afară cu munca câmpului și de ce nu uneori la cârciumă alături de ceilalți bărbați ai comunității. Pentru a-și reface viața și averea, bărbatul are tot dreptul să ceară desfacerea acestei căsătorii care nu-l avantajează și găsirea unei “femeie mai de cinste”.

Dar și bărbatul are obligații față de familia sa. Principala obligație este aceea de a aduce banii necesari pentru hrana de zi cu zi, pentru haine și pentru atâtea lucruri necesare într-o casă. Constantin logofătul își are casa și nevasta la Găești în Vlașca, dar muncește prin țară ca ispravnic pentru a “câștiga mai cu adaos”. El are nevoie de bani pentru a-și “îmbrăca cu haine scumpe și juvaericele” soția și pentru a ține casă mare cu slugi.⁴ Dacă bărbatul nu-și îndeplinește această sarcină, femeia poate cere despărțirea. Acuza că soțul “nu o chivernisește” este, de altfel des întâlnită în procesele de divorț.

Observăm așadar că în cadrul familiei fiecare are locul și rolul său pe care trebuie să și-l asume și să-l respecte. Buna înțelegere și bunăstarea unei familii depind de respectarea drepturilor și obligațiilor pe care fiecare le cunoaște și și le asumă.

² N. Iorga, *Scrisori de femei*, Vălenii de Munte, 1927, p. 28.

³ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 445-448.

⁴ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, București, 1894, vol. III, p. 516-517.

Căsătoria, una din cele șapte taine

“Să știți că principalul scop al căsătoriei este facerea de copii, iar nu plăcerea” spune călugărul oratorian Bourée, iar un alt teolog catolic Lorient merge mai departe admitând că unii se căsătoresc “pentru a avea un ajutor în necesitățile comune ale acestei vieți, o ușurare în necazuri și o consolare reciprocă în mâhnire” și admite că acest scop este bun și legitim, iar alții se căsătoresc pentru “a-și stăpâni cumpătare” și acest scop este bun, dar spre deosebire de primul este mai puțin perfect. Totuși Lorient revine la scopul primordial și principal al unei căsnicii: procreerea. “Dar adevăratul scop al căsnicii și singurul care ar trebui să fie avut în vedere atunci când te căsătorești este acela de a avea copii.”⁵ Opinia teologilor catolici nu diferă prea mult de cea a celor ortodocși. Conform *Legiurii Caragea* “Nunta iaste tocmeala unirii bărbatului cu fămeia spre facere de copii”⁶. Antim Ivireanul, analizând taina căsătoriei, dă la 1710 următoarea definiție: “Materia acestei taine iaste bărbatul și muiarea care vin cu gând desăvârșit ca să se împreune amândoi și să lăcuiască nedespărțiți. Iară chipul sunt cuvintele care amândoi zic în biserică înaintea preotului în auzul tuturor (adecă): Voiești-mă? Voescu-te ... Iară sfârșitul iaste înmulțirea neamului omenesc și încetarea pohteii cei trupesti, după cum grăiește sf. Pavel la cartea cea dintâi către corintieni, în 7 capete zicând: Iară pentru curvie fieștecările a sa muiere să aibă și fieștecările pre al său bărbat să-l aibă”⁷. Observăm că atât pentru ortodocși cât și pentru catolici căsătoria are aceeași semnificație: procreerea și rezolvarea crizei erotice. Ambele biserici insistau pe prietenia și bunătatea care trebuie să domnească între soți, pe o viață sexuală temperată și fără pasiune, actul sexual având menirea de a rezolva necesitățile hormonale, necesități comparate sau mai bine zis asociate cu o boală, boală care se putea trata numai în acest mod. Dar cum nu-ți face plăcere să iei leacuri împotriva unor boli, nici actul sexual, care era definit ca un leac, nu trebuia să-ți facă plăcere: “Amintiți-vă întotdeauna că acesta e un leac pentru necumpătarea voastră și că nu iei niciodată un leac fără dezgust și silă, ci cu măsură și precauție”⁸. Actul sexual care nu avea drept scop procreerea era considerat un păcat de moarte. Manualele confesionale occidentale din secolele XVI-XVIII au preluat sentința pusă de Sf. Ieronim: “cel mai infam lucru este să-ți

⁵ J. Delumeau, *Păcatul și frica. Culpabilitatea în Occident, secolele XIII-XVIII*, Iași, 1998, I, p. 132-133.

⁶ *Legiuirea Caragea*, București, 1953, p. 74.

⁷ Antim Ivireanul, *Opere. Didahii*, ed. G. Ștrempel, 1997, p. 334.

⁸ J. Delumeau, *op. cit.*, p. 132.

iubești soția ca pe o metresă”⁹. A face din plăcere scopul principal al căsătoriei era de asemenea un lucru infam. Și Antim Ivireanul blamează trupul păcătos care se lăsa în voia plăcerilor și poftelor de tot felul, totodată el cere preoților ca la spovedanie să-i întrebe pe bărbați dacă au “păcătuit cu nevestele lor”¹⁰.

Pe de altă parte se încerca limitarea raporturilor sexuale. Era un păcat și o necuviință să te împreuni cu nevasta “în zilele ... dinaintea confesiunii, în timpul principalelor sărbători de peste an sau în zilele de penitență grea”¹¹. La aceste zile prevăzute de preoții catolici, *Îndreptarea legii* adaugă zilele de sâmbăta și duminica “Bărbatul și muiarea să nu se afle în pohta trupească nici sâmbăta, nici duminica, că într-aceste zile mai mult se face Dumnezeuiasca liturghie”¹².

În cadrul căsătoriei importante sunt fidelitatea, dragostea, supunerea femeii în fața bărbatului: “Sunt datori cei după lege, luați în căsătorie, a avea unul către altul deopotrivă dragoste și credință între dâșii, însă bărbatul a fi cu otcârmuirea și muierea cu supunerea”¹³. Și alte lucrări din epocă insistă pe starea de inferioritate a femeii care trebuia să se supună și să asculte vocea autoritară a bărbatului. *Ceasornicul domnilor* recomandă: “să învățăm pre femeile doamne și jupănese, alese dintre altele să asculte pre bărbații lor, de vor să petreacă norocită adunare”¹⁴. Iar Elina Cantacuzino cere fiilor ei să nu asculte cuvintele jupăneselor lor pentru că “fac fraților neviață, nici să se amestece ele în vorba voastră”¹⁵. Plecând de la aceste recopmandări date atât de biserică cât și de societatea civilă vom încerca să facem o analiză asupra vieții cuplului.

Spectacolul nunții

După logodnă și alcătuirea foi de zestre urmează nunta. Conform pravilei tinerii se puteau căsători la o vârstă foarte fragedă, 12 ani pentru fete și 14 ani pentru băieți.¹⁶ Absență unor statistici face imposibilă

⁹ *Histoire des femmes en Occident*, vol.III, (XVIe-XVIIe-XVIIIe siècles), sous la direction de Natalie Zemon Davis et Arlette Farge, Plon, 1991, p. 82.

¹⁰ Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 132, 207.

¹¹ J. Delumeau, *op. cit.*, p.129.

¹² *Îndreptarea legii*, București, 1953, p. 173.

¹³ *Pravilniceasca Condică*, , București, 1957, p. 202.

¹⁴ *Ceasornicul domnilor*, ed. G. Ștrempel, București, 1976, p. 423.

¹⁵ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 25.

¹⁶ *Îndreptarea legii*, p.174.

evaluarea precisă a frecvenței acestor situații. Wilkinson observa că părinții căutau soți pentru fiicele lor după ce acestea împlineau vârsta de 13-14 ani¹⁷, iar Mihai Cantacuzino ne povestește că a așteptat ca nora lui să împlinească 15 ani pentru a o căsători cu fiul lui de 19 ani¹⁸. Chiar și în această situație căsătoria este destul de timpurie în comparație cu lumea occidentală unde vârsta, pentru aceeași perioadă, era de 26 de ani femeile și 28 de ani bărbații.

Fie că se desfășura în mahala, fie că se desfășura în marile case boieresti nunta se celebra cu mult fast și bucurie. Părinții cheltuiau sume uriașe pentru ospățul nunții. Dacă mirele și mireasa erau copii de boier, cu câteva zile înaintea nunții, aveau obligația de a merge la curtea domnească pentru a săruta mâna domnului și pentru a cere binecuvântarea. Pregătirile încep cu o săptămână înainte, riturile și obiceiurile specifice acestui eveniment fiind respectate cu strictețe. În ajunul nunții tineri și tinere merg la fată cu darurile nunții unde pe ritmul muzicii, se împletesc cununi. Este ziua când fata își ia ziua bună de la fecioare intrând în rândul nevestelor. Ceremonia religioasă are loc duminica la amiază, iar de acolo se pleacă la casa ginerelui unde începe ospățul nunții: cu mese întinse, cu hore, cu lăutari și unde se cântă de zor “Taci mireasă nu mai plânge,/ Căci la măta mi tei duce/ Când a face plop pe pere/ Și răchita vișinele ...”¹⁹. Acest chef ține trei zile la cei săraci și șapte și șapte nopți la cei bogați.²⁰ La miezul nopții “fiecare rudă sau prieten da câte ceva, după putința sa, ceva bani mirelui și mireasa le dă un biet ștergar; și cu acei bani ei plătesc cheltuielile nunții”²¹. În rândul boierimii darurile sunt mult mai valoroase. Constantin Brâncoveanu întocmise chiar o listă standard cu darurile și banii ce trebuiau dați la nunți în funcție de obaze: unui fecior de boier mare, unui boier de al doilea obraz și unui boier de al treilea obraz.²²

¹⁷ W. Wilkinson, *Tableau historique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1821, “Quand une fille atteint l’âge de treize a quatorze ans, ses parents commencent a s’occuper de lui trouver un mari.”

¹⁸ Mihai banul Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. Nicolae Iorga, București, 1902, p. 289.

¹⁹ I. Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București, 1953, p. 62.

²⁰ *Călători străini despre Țările române*, ed. N. Holban, M.M. Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, 1973-1997, VI, p. 122-123; X, p. 352-353; D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 238-243.

²¹ *Călători străini*, X, p. 353.

²² D. C. Giurescu, *Anatefterul. Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brâncoveanu*, în SMIM, vol.V, 1962, p. 456-457.

Virginitatea - o valoare?

După petrecere tinerii sunt conduși în odaia de culcare. Puritatea unei fete este o cinste pentru părinți și o onoare pentru soț. Ea trebuie să fie virgină în noaptea nunții și fidelă soțului pentru a asigura o descendență legitimă. A doua zi după nuntă, "cămașa cu semnele fecioriei" este arătată socrilor și părinților fetei. Atât *Legiuirea Caragea* cât și *Îndreptarea legii* dau voie soțului să-și alunge soția dacă n-a găsit-o în curătenia fecioriei.²³ Pentru unii bărbați "dezonoarea" soției și implicit a familiei sale este un bun prilej de șantaj. El își amenință socrii că le va trimite fata cu mare rușine acasă dacă zestrea nu va fi mărită. Tatăl pentru a evita bârfele și dezonoarea acceptă tacit pretențiile ginerelui. Se întâmplă uneori ca ginerele să considere prea puțin ceea ce i se oferă sau să se simtă atât de dezonorat încât apelează la tot ceea ce tradiția îi pune la dispoziție pentru a sancționa necinstea fetei. Și atunci spectacolul începe: mahalaua întreagă privește cum părinții înjugați la cea mai proastă căruță din oraș își duc fata acasă.²⁴ La 1747, acest obicei este semnalat și în Moldova de un misionar catolic care nu se poate abține să nu facă o comparație cu lumea din care provine: "și când se mai întâmplă așa ceva la catolici, mirele îi dă o bătaie zdravănă și vrea să știe cine este complicele și apoi de cele mai multe ori trăiesc ca câinii"²⁵.

Treptat, treptat fenomenul se extinde și tot mai multe fete își pierd fecioria înaintea căsătoriei. Încercând să stopeze această practică, Constantin Ipsilant dă acea anafură din 1805 prin care cere părinților să aibă grijă de fetele lor și să le învețe cum să-și apere cinstea. Și secolele XVII-XVIII occidental este marcat de astfel de fenomene: practica sexuală preconjugală și sarcini prenuptiale. Biserica a încercat să rezolve criza fie prin excomunicarea celor care întrețineau relații sexuale în timpul logodnei, fie prin refuzul cununiei dacă tinerii nu aveau acordul părinților.²⁶

Câtă valoare avea virginitatea pentru bărbații din Țările Române ne-o demonstrează două documente contradictorii: unul de la 1739 și celălalt de la 1793. La 1739 Dumitrașco Nanoveanu se despărțea de soția lui pentru că "numai două luni au trecut și au făcut copil fiind grea de

²³ *Legiuirea Caragea*, p. 74; *Îndreptarea legii*, p. 225.

²⁴ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 245.

²⁵ *Călători străini*, IX, p. 353.

²⁶ *Histoire des femmes en Occident*, p. 79-80.

alții", pe el nu îl deranja că soția lui nu fusese fecioară în noaptea nunții ci faptul că trebuia să crească copilul altuia, că cel care se născuse nu era copilul lui. Dacă cu două luni în urmă s-a lăsat păcălit și a luat în căsătorie o femeie însărcinată în luna a șaptea acum el nu mai putea fi înșelat, copilul nu putea fi al lui. Părinții au fost chemați să-și ia fata acasă.²⁷ Celălalt document de la 1793 este cu totul excepțional. Florea, fiul lui Barbu Diaconul din Argeș își trimite soția acasă la trei săptămâni de la nuntă pe motiv că n-a fost fecioară. El respectă întru totul ritualul batjocoritor al epocii: fata este trimisă acasă pe un cal șchiop "cu multe hule și vorbe proaste". Tatăl știindu-și fata cinstită și fecioară îl aduce pe Florea în fața episcopului de Râmnic Kir Iosif la 15 iulie 1792. Ceea ce îl nemulțumea cel mai tare pe Cincă, tatăl fetei, este necinstea ce se pogorâse asupra casei sale, pentru că injuriile lui Florea au lovit și în cinstea celorlalte fete pe care le mai avea de măritat "încă mai arată că s-a atins și de celelalte fete ce mai are, făcându-le pe toate curve, și acum nu poate să și le mărite". Florea pentru a afla numele celui cu care credea că păcătuisese nevasta lui o supune la chinuri cumplite: "... ar fi băgat-o în lanț de gât și în fiare, și în acest fel au ținut-o zece zile, bătând-o în toate zilele de moarte ca pe hoți, și înfricoșând-o că va să o împușce de nu-i va spune vreun om cu care a păcătuit". De teamă să nu fie omorâtă fata spune un nume: Mihai Goșa. La judecată, însă, s-a dovedit că acesta este un om bătrân și neputincios. Instanța îl consideră pe Florea vinovat. Fapta lui o dovedește, căci dacă fata n-ar fi fost virgină ar fi trimis-o de a doua zi acasă și nu ar fi așteptat trei săptămâni. El a apelat la acest mijloc pentru a-și șantaja socrul care nu vroia să-i mărească zestrea.²⁸

Soțul meu, prietenul meu

Secolul al XVII-lea este un secol al respectului pentru tradiție, dar mai ales pentru instituția sfântă a căsătoriei. Devierile de la morală creștină sunt mult mai puține, biserica are foarte puține procese de rezolvat. Câteva în rândul marilor boieri. Umilului țăran și săracului mahalagiu nici nu le trece prin minte să desfacă o legătură sfântă. Pe de altă parte ei nici nu au banii necesari pentru cheltuielile pe care le presupune un proces de divorț. Documentele nu vorbesc de cupluri

²⁷ Ms. 139, f.207v.-208.

²⁸ Ms. 143, f. 125-130.

fericite, dar și cele care surprind eșecul cuplului sunt foarte reduse. Este foarte adevărat că și documentele sunt mult mai puține în comparație cu cele din secolul următor, dar și dezordinea din sânul familiei este mai redusă. Totodată documentele de secol XVII vorbesc foarte puțin despre viața celor mulți, boierul și problemele sale fiind în centrul atenției. Plecând de la faptul bine știut, că boierul și familia lui constituia un punct de reper și un exemplu pentru țărani, putem presupune că și viața lor se desfășura în aceleași limite: respect pentru tradiție și mai ales pentru familie.

Numeroase sunt cuplurile longevive din istoria secolului; boierii își aleg soții odată pentru totdeauna și numai moartea îi mai poate despărți. Dacă au fost fericiți împreună nu putem ști, documentele nu surprind decât momentul conflictului atunci când intervenția statului și a bisericii este imperios solicitată. Nu suntem siguri dacă au fost fericiți împreună, dar putem presupune că s-au înțeles: împreună sunt ctitori de biserici, împreună au muncit pentru sporirea averii familiei și tot împreună au crescut și și-au căpățuit copiii.

Diatele, făcute la sfârșitul vieții, după ani și ani de conviețuire, surprind adesea buna înțelegere care a domnit în viața unui cuplu. Lazăr paharnicul se căsătorește la începutul secolului al XVII-lea, nași i-a fost chiar domnul Radu Șerban. După treizeci de ani de viață în comun, el trece în diata sa ca unic moștenitor al averii sale pe soția lui Marga și își justifică opțiunea astfel: "că s-au luat amândoi de în tinerețe și au trăit amândoi până la vremea bătrâneții și au avut multă socotință", iar averea a fost câștigată de amândoi și prin munca lor. Marga a fost alături de el până în ultima clipă, chiar și pasul în moarte l-au făcut împreună "și s-au stins în mâna mea".²⁹ Dacă dragostea înseamnă: bunătate, respect, încredere, ajutor reciproc atunci cei doi soți s-au iubit. La fel proceda și Sima cămărașul treizeci de ani mai târziu în 1661, când își lăsa averea soției sale Marica; motivul reflectă foarte bine buna înțelegere care a domnit în acest cuplu: "că și la bine și la rău cu dânsa mi-am ridicat toate nevoile și la vreme de boală și de moarte, ea m-a căutat"³⁰. Dar modelul familiei ideale, rămâne, pentru tot secolul, familia postelnicului Constantin Catacuzino și al Ilinei Șerban. Căsătorii pe la 1625 cei doi soți au trăit împreună până la 1663 când intervenția brutală a domnului Grigore Ghica a pus capăt postelnicului și a adus durerea și jalea în sânul acestei familii. Prietenia și încrederea i-au ajutat pe cei doi soți să treacă

²⁹ DRH, XXIV, 344-345.

³⁰ *Revista de istorie socială*, nr. 1, 1996, p. 502.

peste toate necazurile vieții și Stoica Ludescu ne spune că au fost foarte multe³¹. Alături de soția lui, postelnicul Constantin a făcut carieră politică și a reușit să strângă o importantă avere pentru copiii lui; au avut împreună 12 copii, băieții, toți au ajuns mari dregători, iar fetele au fost femei înțelepte și bine educate, devenind mândria bărbaților lor. Iată de ce atunci când știa că sfârșitul îi era aproape, postelnicul își întocmea diata lăsând pe soția lui Ilina "desăvârșită stăpână ... de vreme ce iată până astăzi sîntu 38 de ani de cându ne-am împreunat și am trăit aicea viață trecătoare". Importante sunt și sfaturile pe care le lasă cu limbă de moarte fiilor săi, sfaturi care în fapt rezumă concepția lui despre familie, principii care l-au călăuzit timp de 38 de ani și care s-au dovedit bune: unitatea familiei să nu fie niciodată uitată; iubirea să domnească în familiile lor și nu ura și le dă exemplul relația pe care el a avut-o cu frații și surorile lui "între dâșii niciodinioară nu s-au auzit vrajbă"; să nu aplece urechile la bârfele soțiilor; fericirea lor să fie un exemplu pentru cei din jur "ca să vază alții să să minuneze și să cunoască că sînteți feciori de un părinte"; și ceea ce era mai important rufele murdare trebuiau să se spele întotdeauna în familie, nimeni nu trebuia să afle despre viața intimă a familiei tale: "nimeni nu le-au știut cum au trăit și cum au petrecut". Să fie oare un început de conștientizare a existenței unui domeniu al privatului? Când totul se desfășura în public sub privirile curioase ale celorlalți, el cerea fiilor săi zidirea vieții private și-i sfătuia să păstreze secretele vieții intime în familie.³² Sfaturile se pare că i-au fost urmate numai de unii dintre fiii lui, fiind binecunoscută rivalitatea Șerban-stolnicu Constantin și Mihai. Dar dacă nu s-a împăcat bine cu Șerban asta nu înseamnă că stolnicul Constantin n-a fost un soț bun. La trei ani de la moartea sa violentă la Constantinopol, soția sa Safta încă îl plânge cerând fiicei sale să se ocupe de sufletul ei căci a rămas singură "n'am avut parte nici de soț, nici de feciori ca să caute de sufletul meu", durerea răzbate la fiecare rând "că cu multă jale a inimii scriu aceste puține rînduri". Apoi amintește că ar trebui să facă pomenile pentru sufletul soțului, dar mai ales îi cere fiicei să aibă grijă și să respecte obiceiurile creștinești și să dea tatălui de pomană un rând de haine așa cum se făcea "să silești, fata mea, doar ar putea face un rând de haine să se dea dumnealui: că ști că nu i s-au dat fiind vremurile așa"³³.

³¹ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, p. 123-178.

³² *Revista de istorie socială*, nr. 1, p. 502

³³ Nicolae Iorga, *Scrisori de femei*, p. 30-32.

Așadar căsătoria se baza pe prietenia și înțelegerea care exista între cei doi soți. Același rost îl vom întâlni și în secolul al XVIII-lea pentru marii boieri. În prima etapă criza morală a subminat trăinicia familiei mai ales în rândul celor mulți și săraci, marile familii boierești au continuat să fie un exemplu până aproape de sfârșitul secolului. Pentru secolul al XVIII-lea, modelul de familie ideală în care domnește buna înțelegere și liniștea este cea a vornicului Iordache Crețulescu și Safta Brâncoveanu. A trăit împreună cu soția sa 40 de ani, ani în care "vară, iarnă, ploaie, zăpadă, ger, el trebuia să meargă la biserică de la ortos în toate zilele ...". Iordache este primul mare boier care nu amestecă publicul cu privatul: mare vornic rezolvă problemele statului la slujbă și nu acasă unde niciodată nu discută politică și nici nu îi bârfește pe alții "el niciodată nu vorbea în casa sa de orice din cele întâmplare la Curte, sau de casele altora". Pentru el "acasă" semnifica spațiul privat prin excelență, locul unde vii să te odihnești după rutina cotidiană. Aici nu este loc pentru public, timpul nu mai aparține statului, ci este timpul privat pe care ai dreptul să-l petreci cu "soția și copiii, cu nurile și prietenii casei", adică cu cei foarte apropiați și cu care poți împărtăși secrete, bucurii, necazuri.³⁴

Spre sfârșitul secolului familiile în care domnesc prietenia și respectul sunt din ce în ce mai puține, în schimb crește numărul divorțurilor, al adulterelor, al sarcinilor preconjugale. Ofițerii europeni au adus cu ei noi obiceiuri și o nouă conduită. Sub influența noilor idei, dar și sub influența romanelor populare citite în epocă, dragostea capătă o nouă semnificație. La 1792 Șerban Andronescu scria "au răposat prea dorita mea soție Ecaterina ... pă brațele mele ... Nouă ani și o lună am viețuit cu Caterina".³⁵ Mult mai important este faptul că au început să fie contractate căsătorii și din dragoste, acest sentiment primând în fața aranjamentelor familiale. La 1806 hatmanul Răducanu Rosetti s-a îndrăgostit nebunește de "preafrumozii ochi" ai Eufrosinei Manu cu care s-a și căsătorit. A fost o căsătorie din dragoste ne asigură Radu Rosetti, și în care dragostea a rezistat, hatmanul fiind "cu desăvârșire sub îndoitul farmec al frumuseții și al spiritului ei". Cei doi au avut și o lună de miere la Viena semn clar al influenței occidentale, căci acest obicei nu era practicat până acum.³⁶ Cert este că sfârșitul de veac aducea noi schimbări în mentalitatea colectivă, boierimea și în general societatea dovedindu-se foarte permisivă, ea acceptând orice și de oriunde.

³⁴ Mihai banul Cantacuzino, *op. cit.*, p. 371-372.

³⁵ *Însemnările Androneștilor*, studiu introductiv de Ilie Corfuz, București, 1947, p. 38.

³⁶ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 45-46.

Dragoste sau orgoliu rănit?

Deseori domnul intervine în viața intimă a familiei silind un boier să se căsătorească cu o femeie pe care nu o dorea și exemplul domnului Mavrogheni este deja binecunoscut; mulți bărbați au fost căsătoriți atunci cu sila numai în urma unei simple jalbe din partea unei femei care pretindea că cutare sau cutare a necinstit-o și acum refuză să o ia în căsătorie. Dar nu numai Mavrogheni a apelat la puterea de care se bucura pentru a-i sili pe unii boieri să se căsătorească după voia lui ci și alți domni au făcut la fel. Uneori alegera era bună, iar cei doi soți deși nu s-au dorit, ajung să fie fericiți împreună. Exemplul cel mai bun îl constituie căsătoria silită, făcută din porunca lui Nicolae Mavrogheni, între Maria Cantacuzino și Constantin Ramadan: "măcar că cu sila se măritase, dar cu toate acestea, el fiind om bun, de cinste și de bun neam, a trăit ea cu dânsul prea bine".³⁷ Alteori decizia luată de domn era fatală.

Nicolae vel paharnic hotărăște să-și însoare unul din cei patru fii. Cum la vremea aceea mare ban al Valahiei era Toma Crețulescu s-a gândit că n-ar fi rău să se încuscrească cu acesta mai ales că bănuia el că copiii se plac. După ce cei doi cuscri au căzut la învoială, împreună cu tinerii au mers la vodă Ștefan Racoviță să-i sărute mâna după obicei. Vodă le-a dat bucuros binecuvântarea, dar chiar în ziua nunții invocând că Iordache și tatăl lui sunt greci i-a ridicat din mijlocul nuntașilor și i-a aruncat în închisoare, iar pentru fată a găsit imediat un alt ginere în persoana lui Radu Slătineanu. Și așa "nunta a început cu un ginere și s-a sfârșit cu un altul", exclamă cu năduf banul Mihai atunci când povestește despre tragedia acestei familii pentru că lucrurile nu s-au terminat aici. Iordache, închis fără de vină chiar în ziua nunții sale nu și-a mai revenit niciodată. După câteva luni de închisoare a murit "de întristare" ne spune banul. Să fie vorba de dragoste sau era, mai curând, supărat că mândria sa de boier mare fusese știrbită prin gestul lui Vodă? Nu vom ști niciodată. Prin aceeași situație a trecut și tatăl care nu se aștepta la aceasta din partea lui Vodă, mai ales că el era unul din oamenii lui de încredere. Timp de 6 ani a fost dus de pe această lume : "nici nu zâmbea a râde, nici nu vorbea, nici nu cerea de mâncare ..." ³⁸

³⁷ Mihai banul Cantacuzino, *op. cit.*, p. 35.

³⁸ Ilie Corfus, *În legătură cu opera lui Mihai Cantacuzino*, București, 1947, p. 125-140 (extras).

Conflicte familiale

Problemele unui cuplu sunt numeroase de la micile neajunsuri zilnice și până la certuri violente care duc, treptat treptat, la ruina vieții intime. Căsătorii de tineri, cu o educație superficială, proveniți din familii diferite, cu obiceiuri diferite, cei doi soți se adaptează cu greu în noua viață de familie. Băutura, jocul de cărți, violența fizică și verbală, adulterul sunt principalii dușmani ai unei familii. Bețivi incurabili sau împătimiți ai jocurilor de noroc, bărbații, vând tot din casă, toacă zestrea soțiilor pe care o vând sau o zălogesc pe la cămătarii ovrei. Protestele nevestelor sunt răsplătite cu lovituri de pumn sau de cuțit și uneori moartea pune capăt unei existențe nefericite. Dumitru Gheorghe, sub pretext că merge la moară și că are nevoie de ajutor își ia soția cu el, dar acolo profitând de un moment de neatenție o aruncă în Olt; sau Constantin Olteanu care beat fiind își împușcă nevasta mortal.³⁹

În scurt timp familia ajunge în sapă de lemn; capul familiei chemat să aibă grijă de bunăstarea familiei nu-și îndeplinește această obligație care-i revine de drept. Femeia bătută, sărăcită este nevoită să apeleze la intervenția statului. Ea nu cere despărțirea, ci doar intervenția autorității pentru a-i dojeni și a-i amenința soțul și chiar pentru a-l pedepsi dacă purtarea lui nu se îmbunătățește. Niciodată o familie nu-și rezolvă problemele singură, la cel mai mic semn de neînțelegere ea apelează mai întâi la preotul parohiei, dacă conflictul continuă jalba pleacă mai departe către protopop și chiar către mitropolit. Puterea nu se lasă mult rugată și intervine, soțul vinovat este fie trimis la ocnă fie bătut prin târg pentru a fi un exemplu și pentru ceilalți. Datorită acestor intervenții, însoțite de anchete făcute la fața locului, astăzi beneficiem de un bogat material care ne dezvăluie viața cuplului în cele mai mici detalii. Puterea intervenea atunci când un membru al familiei o cerea, dar și când un vecin nemulțumit reclama că familia cutare prin purtarea ei dă un exemplu rău pentru mahala sau purtarea unei femei perturbă ordinea și liniștea mahalalei sau satului. Un zvon care circulă prin sat, este, de asemenea un bun prilej de intervenție. Astfel puterea este chemată nu numai să rezolve cazurile de divorț, dar și relațiile dintre părinți și copii, dintre rude sau dintre vecini. Neputința de a-și rezolva problemele este clară atunci când o femeie sau un bărbat cer mitropolitului să decidă "cum va ști mai bine". Dar "năravul din fire n-are lecuire", an după an și jalbă după jalbă se

³⁹ V.A. Urechia, *op. cit.*, p. 441-447.

încearcă rezolvarea situației tensionate dintr-o familie sau alta și totuși nimic nu se schimbă, un cuplu cu probleme rămâne un cuplu cu probleme. Promit "că se vor îndrepta", "că vor părăsi relele obiceiuri", "că voi asculta de bărbat și voi chivernisi casa cu ceale ce-mi va aduce", dar odată ieșiți pe ușa mitropoliei o iau de la capăt și o țin așa cu jălbi și certuri ani în șir până când mitropolitul sătul de acest cuplu îndărătnic socoate că nu mai există nici o speranță și aprobă divorțul. Preoții încearcă cu ajutorul pildelor din Biblie să-i împace: "și părinții clerici învățându-ne de bine, ca să ne părăsim de răutate și să trăim bine, fiind casă ca și alți creștini".⁴⁰ Dar și femeia are "năravurile" bărbatului și pe ea o găsim deseori în cârciumă sau la masa de joc. Și cum căsătoria este o instituție care se baza pe respectarea drepturilor și obligațiilor pe care le are fiecare, neseriozitatea unuia duce la proasta funcționare a familiei. Unul singur nu poate susține familia, într-o căsătorie e nevoie întotdeauna de doi.

Păuna este "limbută" și îi plăcea să umble cu farmece, să-și certe soțul ori de câte ori are ocazia. Asta până într-o zi când bărbatul nemaiputând "răbda traiul rău și proasta viețuire" face jalbă de despărțire. Până la decizia finală, Păuna va fi închisă într-o mănăstire "să-și plângă păcatele" și "să-și vină în simțire". Aici, în acest lăcaș al reculegerii, Păuna își dă seama că aruncată într-o lume a bărbaților nu va supraviețui, de aceea își roagă prietenii și rudele să mijlocească împăcarea cu soțul ei.⁴¹ Teama de singurătate, de mizerie și sărăcie face ca multe din femei să suporte bătăile și sudălmile zilnice. Ele nu au unde să se refugieze, deseori părinții împovărați la rândul lor cu o familie numeroasă refuză să le primească. Mărturia lui Constantin Băjescu de la 1739 este ideală pentru a desena relațiile dintre partenerii unui cuplu: "... și fiind eu rău și bețiv și nevrednic ca să locuiesc cu dânsa bine și să o am în dragoste ca pre o soție ... am început a avea pentru întâiași dată viață amară și în multe rânduri au răbdat sudălmile mele și necazurile cu care am necăjit-o, socotind că doar mă voi lăsa de năravul cel rău și de beție și să avem viață bună, dar eu încă și mai mult am început a o necăji și a o înjura și a face multe necuviințe și a o bate afară din cale și nici la lucru mergând, nici pre la boieri, nici la slujbe, nici să-mi caut de moșii și de case ce tot beat umblam ...". Dar cum aflăm din jalba Maricăi, nici ea nu era o soție supusă întru totul soțului. La bătai răspundea cu bătai, la ocări răspundea cu ocări, nici ea nu se lăsa mai prejos. Chiar ea recunoaște că uneori a

⁴⁰ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 417.

⁴¹ *Ibidem*, p. 419.

mâncat bătaie vinovată fiind: "bătându-mă întotdeauna și cu vină și fără de vină". De aceea mitropolitul îi cerea să își asculte soțul, să se supună lui ca unui stăpân, să nu-l mai bată și să nu-l mai ocărească ci "să-l am în dragoste după cum poruncește Dumnezeu".⁴²

Soacră, soacră ...

Noul cuplu, ajutat de părinți și rude își construia foarte repede o casă, aproape fiecare familie avea casa ei chiar dacă era formată numai dintr-o singură încăpere. În marile familii, boierii aveau grijă ca fiii lor să aibă propria lor casă, doar unul din ei putea rămâne în casa părintească. Fie că locuiesc cu părinții, fie că nu, noile cupluri au deseori probleme, iar relațiile noră-soacră, ginere-soacră, sunt întotdeauna tensionate. În jalbele adresate Mitropolitului unui bărbat se plâng că intervenția soacrei în viața lor a dus la divorț. Jalba lui Ilie din București descrie necazurile prin care acesta a trecut datorită soacrei sale. Abia căsătoriți, soacră-sa Despa s-a mutat în casa lui cu ceilalți copii ai ei. El a primit-o fiindu-i milă de ea. Dar după patru luni de căsătorie "au început zăzanie a mi se face de către soacră-mea și fiică-sa au primit trăgându-mă prin judecăți". Despărțit de soția lui, Ilie timp de doi ani face jalbe peste jalbe pentru a afla motivul despărțirii și cu era vinovat⁴³; Lazăr din mahalaua Protopopului o acuză tot pe soacră-sa de fuga soției sale "că din povăștiurea soacrei sale Păuna l-ar fi lăsat și ar fi fugit"⁴⁴; Gheorghe arată în jalba sa că până la intervenția socrilor în viața lor s-ar fi împăcat "bine și cu liniște", dar atunci când socrul îl bate, chiar în ziua de Sf. Vasile "atât cât i-au fost voia", înțelegerea de până atunci s-a destrămat.

Relațiile dintre noră și soacră sunt la fel de tensionate, mai ales că bărbatul dă aproape întotdeauna dreptate mamei lui și aproape întotdeauna își ascultă mama. Îndemnat de mamă-sa, Nicola Chesarie profită de lipsa soției sale, plecată peste Olt să-și viziteze părinții și-și vinde casa. Întoarsă în București, Rada ia o sută de taleri, bani de zestre, și-și cumpără casă, casă în care va locui și soțul. După nouă ani, îndemnat de mamă-sa, Nicola își aruncă fetele și soția în stradă vrând să vândă și această casă pe motiv că va face el alta când va avea bani⁴⁵.

⁴² Ms. 139, f. 209-210.

⁴³ Ms. 140, f. 68-68 v

⁴⁴ Ms. 140, f. 125-127

⁴⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 438-444

Viața Anastasiei Crețulescu a devenit un calvar din cauza soacrei sale care era "fămee cumplită și răutăcioasă". Căsătorită de patru ani cu Nicolae Fălcoianu, ea cere Mitropolitului să intervină și să le rezolve situația. Ea nu vrea să se despartă de soțul ei, dar nici cu soacră-sa în casă nu vrea să mai trăiască. Mitropolitul îi propune Fălcoianului să-și mute soția în altă casă și să "viețuiască împreună" poate așa se vor împăca, dar acesta refuză categoric "zicând că până la moarte nu se va deosebi de mumă-sa"⁴⁶. Observăm așadar că nu numai contemporanii noștri se confruntă cu dificultăți de acest gen ci că ele au rădăcini adânci în trecut.

Amanți și amante

Relațiile extraconjugale sunt numeroase și prezente în toate straturile societății. Adulterul este istoria unei atitudini duble, tolerat dacă vine din partea bărbaților, dar interzis femeilor. Ideea că desfrâul și adulterul mascat sunt păcate venale pe care femeia trebuia să le privească cu un ochi indulgent este demonstrat și prin faptul că până târziu în secolul al XIX-lea, majoritatea căsătoriilor sunt "aranjate" de părinți, avându-se în vedere strategia economică și politică a familiei: interesul mai presus de sentimente. Pe de altă parte legislația vremii, prin omisiune, îngăduia viața extraconjugală a bărbatului. Ea dă voie bărbatului să-și ucidă soția prinsă cu altul⁴⁷, dar nu amintește nimic despre bărbatul prins de soție că păcătuiește cu o alta în casa lui. Legea dă voie bărbatului plecat să muncească în altă localitate să aibă o țiitoare, soția este obligată să-l aștepte trei ani, bineînțeles că în tot acest timp soțul deși are "posadnică" va trebui să-și îndeplinească obligațiile și anume "să-i trimeată de cheltuiala hranei ei, sau carte"⁴⁸. Soția are dreptul să se despartă de soțul ei dacă află că acesta are "altă muiarea în casa lui și va dormi cu dânsa, sau în alt sat sau într-alt loc", dar femeia trebuie să dovedească veridicitatea zvonurilor și apoi să ceară soțului "odată, de două ori, să se depărteze"⁴⁹. Dacă după insistențele soției, ale rudelor sau ale părinților, bărbatul nu-și părăsește amanta, soția are dreptul să ceară desfacerea căsătoriei.

⁴⁶ *Acte judiciare*, p. 906

⁴⁷ *Îndreptarea legii*, p. 234-236

⁴⁸ *Ibidem*, p. 230

⁴⁹ *Ibidem*, p. 224

Femeia era considerată ca un bun a cărui valoare se diminua atunci când era "folosită" de un altul. Pe de altă parte onoarea masculină depindea de castitatea femeii. O femeie "păcătoasă" sugera incapacitatea bărbatului de a-și guverna propria casă și deci de a avea copii legitimi. Legitimitatea filiației era un lucru foarte important, ea marca sacralitatea familiei; din acest motiv are dreptul de a-și ucide soția prinsă în flagrant.

Boieroaica privește cu ochi indulgenți relațiile pe care soțul ei le are cu slujnicele și roabele de prin casă. Atât timp cât el își îndeplinește atribuțiile pe care le are în calitate de soț și tată, n-o afectează prea mult. Știe că, niciodată nu-i vor lua locul, nu vor deveni stăpânele casei, nici măcar copiii făcuți cu aceste "țiiitoare" nu-i vor îndepărta pe proprii copii de la moștenirea familială. Anicuța Cantacuzino, fiica marelui postelnic Constantin Cantacuzino, știa că bărbatul ei, Ianache Catargi, păcătuia cu roaba din casă, roabă care i-a făcut și doi copii, dar ea nu a reacționat în nici un fel. La 1653 era o situație normală. Atunci când Ianache moare averea a fost împărțită între nepoți și Anicuța, roabele și copiii lor sunt excluși de la împărțirea averii. Totuși Anicuța cere unuia dintre nepoții soțului ei, rămas în Moldova, să aibă grijă de cei doi copii și să-și primească și ei parte din averea tatălui lor⁵⁰.

Soția intervine numai atunci când relația extraconjugală devine primejdioasă, când ea și copiii ei sunt neglijati în favoarea celeilalte femei și a bastarzilor ei, când averea familiei se mută în buzunarele amantei. De altfel, femeia trebuie să intervină pentru a pune capăt prăbușirii economice a familiei, căci din punct de vedere sentimental familia era prăbușită de mult timp. Un document de la 1788 a reușit să surprindă foarte bine viața unui cuplu care se confruntă cu astfel de probleme.

Constantin logofătul încercând să-și justifice păcatul, își povestește în fapt viața. Căsătorit de tânăr cu o fată săracă și fără zestre, el trebuie să meargă din județ în județ pentru a câștiga "mai cu adaos". Bani îi dă soției să-și cumpere haine și giuvaeruri, să ridice casă mare și să plătească slugile. Pentru el căminul familial reprezenta liniștea și relaxarea de care un bărbat ar avea nevoie după zile și nopți de muncă. Vroia să vină acasă cu bucurie, fericit că are cine să-l întâmpine. Aștepta de la soție "vorbe dulci" și vrea să-i citească în ochi mulțumire și recunoștință pentru munca lui: "că cu cuvânt dulce și supunere să-l fi

⁵⁰ *Revista de istorie socială*, nr. 1, p. 499

primit". Dar soția și căminul sunt departe de a întruhipa ceea ce el visează. Ea este o nemulțumită, dorește mai mult, tot mai mult, cu reproșuri și ocări îl așteaptă ori de câte ori vine acasă, ba mai mult îi aruncă cu lături în cap, îl bate și-l acuză "că nu-i vrednic să câștige precum alții". Scenele devenind din ce în ce mai dese, inima lui Constantin s-a depărtat încet-încet de soția lui, și încearcă să găsească în altă parte ceea ce soția lui nu-i putea și nu vroia să-i ofere: liniștea unui cămin și un pic de înțelegere. Nici de această dată soția nu înțelege mesajul și în loc să-și schimbe purtarea îl trage prin judecată, îl trimite la "pușcărie și în butuci multă vreme și la zid cărând cu targa". După ispășirea pedepsei, Constantin este dispus să uite și să se împace cu soția, dar îi cere "să-l cunoască de bărbat și de stăpân". Mitropolitul mulțumit că a mai salvat o căsătorie de la pierzanie îi trimite pe cei doi să locuiască o vreme în casa logofătului de la departamentul de judecată. Acesta, om înțelept ar fi putut să-i sfătuiască și să-i îndrume. Dar soția îndărătnică și "limbută", ca de obicei, refuză să-i asculte pe cei care au venit să-i comunice sentința, ba mai mult îi ocărăște. Dezgustat, de această purtare, Constantin pleacă chiar a doua zi cu ispravnicii prin județe, iar mitropolitul recomandă domnului să aprobe divorțul în acest caz, fără să stea prea mult pe gânduri. În fapt, soția a fost cea care și-a împins soțul spre astfel de viață⁵¹.

Alteori rudele sau copiii sunt cei care intervin pentru stoparea unei legături amoroase, mai ales, atunci când femeia se folosește de tinerețea și farmecele ei pentru a-și rotunji averea. Ajuns la vârsta bătrâneții, cu băiat însurat și la casa lui, cu soție care-l respectă "și-l caută la bătrânețe", Mihalache s-a îndrăgostit nebunește de o femeie din Slănic. Soția încearcă timp de doi ani să-l readucă pe calea cea bună și să-l facă să renunțe la acea femeie. Supărată de ceea ce se întâmplă, rușinată de păcatul soțului ei, femeia "au căzut la boală și au murit". Moarta ieșea pe o ușă, iar pe cealaltă intra amanta care din acel moment devenea stăpâna casei. Mihalache "robit de farmecele ei", cheltuiește întraga avere cu ea "făcându-i haine și scule, care nu se întâmplă a fi la alte jupânese acolo în orașul Câmpina", îi ridică casă chiar lângă casa lui, unde femeia se mută cu bărbatul ei, bărbat care acceptă această relație a soției lui din moment ce este atât de profitabilă. Timp de nouă ani amanta a cheltuit tot avutul pe care Mihalache îl strânsese într-o viață, sau mai bine zis îl mută în casa de peste drum. De la moartea mamei sale, Dumitrache, supărat, își

⁵¹ V.A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 516-517

abandonează tatăl și preferă să nu se amestece în viața lui, dar când amanta "s-a obrăznicit" și a început să-i necinstească tatăl cu bătaie se simte obligat să intervină. Intervenția sa este cerută de tot satul⁵².

Recursul la putere

A apela la autorități este absolut necesar. Orice faptă care perturbă ordinea și bunul mers al unei comunități trebuie făcută publică, orice comportament considerat ca rușinos trebuie judecat și dat ca exemplu negativ pentru cei din jur. Într-o societate orală, puterea are nevoie de ajutorul oamenilor pentru a pedepsi și a suprima exemplele negative. Preotul este cel care are misiunea de a supraveghea și a sesiza purtările "indecente" din parohie, la nivelul puterii este ajutat de ispravnic, de agă și de spătar. Frontierele între public și privat sunt foarte subțiri și uneori inexistente. O mică ceartă familială se desfășoară de obicei în curtea casei și uneori chiar în stradă unde vecinii se strâng să privească spectacolul. Incapabilă să-și rezolve problemele, familia apelează la un arbitru. Cele mai neînsemnate dificultăți sunt trecute prin condicele mitropoliei: un tată bătut de fiu, o mamă batjocorită de ginere, un soț înșelat, o soție neglijată, etc. Problemele care țin de viața intimă a fiecărui individ sunt aduse în public cu mare ușurință.

Dar nu numai familia își trimite membrii în fața instanței spre a fi judecați. Rudele pot cere judecarea unui membru și pedepsirea lui dacă se dovedește că prin atitudinea lui aduce prejudicii neamului. Bărbatul își poate pierde dreptul de a avea grijă de familia și averea sa, dacă rudele puteau dovedi că era "iresponsabil". Vorniceasa Ecaterina Greceanu cerea domnitorului să anuleze drepturile pe care paharnicul Fălcoianu și soția sa (care îi era fiică) le aveau asupra averii și a copilului deoarece "se găsesc amândoi rău economi și risipitori, din care pricină a cheltuielilor celor fără de cale și peste măsură". Casa se găsea ruinată, iar cei doi vroiau să vândă și ce-a mai rămas și să-și lase copilul sărac. Vodă aprobă cererea vornicesei și averea celor doi va fi pusă sub tutelă⁵³.

Femeia cere deseori pedepsirea bărbatului, atunci când purtarea acestuia este unanim dezaprobată de către vecinii din imediata apropiere. Poate fi vorba de un soț care cheltuiește prea mult la cârciumă și care

⁵² Ms. 140, f. 7v-9

⁵³ V.A. Urechia, *op. cit.*, VIII, p. 427

petrece cu femei cu un prost renume, sau de o soție care bea și are chef de ceartă tot timpul, etc. Vinovatul este bătut și obligat să strige în gura mare prin târg fapta de care se făcea vinovat și în același timp trebuie să-și ia angajamentul că niciodată nu va mai cădea în astfel de păcate. Dar se întâmpla ca tot soția să intervină cu jălbi pe la domnie pentru a cere punerea în libertate a soțului, ea are nevoie de un bărbat în casă care să muncească. Bătaia publică, închisoarea sunt văzute de bărbați ca o dezonoare, mai ales dacă sunt condamnați la cererea nevestelor. Constantin logofătul mărturisește că ar fi avut de gând să se împace cu soția sa, dar recursul ei la justiție i-a adus "atâta necinste" încât el "nu poate a se mai lipi de dânsa"⁵⁴.

Mahalaua sau satul pot întocmi jalbe împotriva unui membru al comunității lor, care prin purtarea sa tulbură liniștea și ordinea. Sătenii din Gura Văii cer ispravnicilor de Vlașca să-i alunge din satul lor pe Rada și pe bărbatul ei deoarece prin certurile și bătăile zilnice au îngrozit satul⁵⁵. Mahalaua Ceuș Radu adresa o cerere Mitropoliei prin care cerea pedepsirea celor trei popi ai mahalalei prezenți în toate zilele la cârciumi în loc să-și facă datoria la biserică⁵⁶. Vecinii au același drept de a cere intervenția autorității atunci când onoarea lor era călcată în picioare. Certurile și înjurăturile zilnice dintre popa Dumitrache și vecina sa Păuna au pus mahalaua Olteni pe gânduri. Popa răspândise zvonuri în mahala despre vecinii de lângă casă. Orice trecător era bun pentru a bârfi pe seama acestora. Mahalagiii preiau bârfele și în curând toată lumea știa că Lixandru "este ovrei" sau că Păuna "are patima beției", că popa avea relații la spătarie și că la orice oră putea să s-o ducă pe vecina lui acolo spre a fi pedepsită, etc. Bârfele, zvonurile, certurile au afectat familia care s-a lăsat fără voia ei angrenată în acest joc⁵⁷.

Gelozie și onoare

Bărbatul are datoria de a apăra onoarea și cinstea casei. Un soț înșelat este batjocura vecinilor, a mahalalei, a satului. Autoritatea și cuvântul său nu mai au nici o valoare. Uciderea soției și a ibovnicului este un nimic, ea nu-i va aduce onoarea înapoi, dar este totuși o răzbunare.

⁵⁴ *Ibidem*, III, p. 516

⁵⁵ *Ibidem*, VIII, p. 427

⁵⁶ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 506

⁵⁷ *Ibidem*, p. 505

Mihalache Uescu era foarte nefericit, căci sărdarul Ioniță Slătineanu se îndrăgostise nebunește de soția sa, și mai grav este că Frusina, soția lui, răspundea avansurilor făcute de acesta. Tot satul cunoaște dragostea lor pentru că "să didese în publică". Zvonurile îi ajung la urechi din toate părțile, dar el încearcă disperat să găsească dovezi, dovezi palpabile și care să-i demonstreze fără putință de tăgadă că soția lui îl înșală. Se mută din județ în județ și din moșie în moșie pentru a scăpa de această bănuială care-i macină sufletul, dar sărdarul se ține după ei întărindu-i bănuielile. Și într-o zi, dorind să pună capăt acestei aventuri, îi spune sărdarului că pleacă la București, dar el se ascunde sub pat și așteaptă. Știindu-l plecat, sărdarul s-a înfățișat la jupâneasa lui, iar aceasta "i-au ieșit înainte și au început a face vorbe necuviincioase într-acea casă unde era el ascuns și zice cum că deosebit din vorbe și semne ce auzea, blestemătește, arăta că ar fi simțit și alte pricini de a se aprinde fireasca zavistie și de mânie, încât nemai putând răbda au eșit de supt pat și au făcut uciderea". Îndoiala, gelozia, onoarea care i-au măcinat sufletul atâtea luni sunt acum răzbunate. De altfel, conform pravilei el are dreptul să-și ucidă soția și pe bărbatul cu care păcătuia în casa lui, veliții boieri știu și ei acest lucru și totuși nu se pot împăca cu fapta oribilă a Uescului. El nu trebuia să-și facă singur dreptate și apoi nu trebuia să fie atât de violent. Putea să rezolve această problemă în mai multe moduri: "prin mijloace prietenești", să-și stăpânească nevasta, să facă apel la cercetarea bisericească și chiar la cinstiții dregători. Boierii sunt indignați mai ales de faptul că Uescu și-a făcut singur dreptate și a ignorat justiția și asta "într-o țară, întru care putea găsi toate acestea, să îndrăznească să facă singur și judecată și răsplătire și încă răsplătire cu ucidere, este vrednic de mare pedeapsă"⁵⁸. Suntem la 1780, lucrurile evoluaseră, mentalitățile se schimbaseră, civilizația își spunea cuvântul.

Pentru a înțelege mai bine ar trebui să comparăm această tragică întâmplare cu alta petrecută la începutul secolului al XVII-lea. Maria din Bucov a fost prinsă de soțul ei Lupu Mehedințeanul mare paharnic "umblând cum nu se cade în curvie cu o slugă". Furia soțului nu cunoaște margini mai ales că "au tot petrecut cu bună rânduială și fără nici o supărare". El vrea, dar nu poate înțelege gestul soției sale și ca atare îl consideră ca un atentat la onoarea lui de bărbat și de mare boier "au vrut să calce capul meu" constată plin de năduf. N-o omoară deși ar fi avut tot

⁵⁸ *Acte judiciare*, p. 909-911

dreptul, el lasă călăul să-și facă treaba. Insistențele rudelor și prietenilor sunt de prisos, el nu vrea s-o ierte, dezonoarea este prea mare. Numai rugămintea domnului care este, în fapt, o poruncă îl fac pe marele paharnic Mehedințeanul să-și schimbe decizia, dar cu ce preț: Maria și cele două fete avute în căsnicia anterioară sunt aruncate în stradă. Societatea întreagă este coalizată împotriva ei, nimeni nu vrea s-o ajute, poartă pe chipul ei amprenta păcatului. Disperarea ei poate fi ușor citită din răvașul prin care Vintilă mare logofăt se îndură să-i dea 500 de aspri împrumut: "a rămas goală și înfometată și ea și copiii ei, în plâns. Și n-a aflat pe nimeni din rudele lor sau din streini sau din negustori ca să-i caute și să-i miluiască la sărăcie"⁵⁹. A fost o nefericită care și-a ispășit din plin păcatele, iar bătrânețea și-a petrecut-o în lacrimi și-n rușine. Fiica ei, Frusina urându-și mama, s-a coalizat cu soțul ei Nedelco paharnicul, și au acuzat-o toată viața ca a dat mai multă zestre sorei ei Elena, ba merg chiar mai departe: "o bat și măscărescu și nici o cinste n-au de către dânșii la vreme de bătrânețe"⁶⁰.

Același Lupu Mehedințeanul care a văzut în purtarea soției sale o dezonoare are un copil, pe Preda logofătul, "făcut cu Elina, care au fost ținut-o Lupul paharnicul posatnică" și care la 1618 când tată-său moare, avea probabil 20-21 de ani din moment ce era logofăt. Deci legătura cu această Elena avusese loc chiar în perioada când era căsătorit cu Maria⁶¹. Dar bărbatul adulter nu riscă nimic, el se bucură de complicitatea societății masculine.

Résumé

LA VIE EN DEUX. IDENTITÉ FAMILIALE DANS LA VALACHIE (XVIIe-XVIIIe siècles)

Beaucoup de documents du XVIIIe siècle - les acts de séparation ou de réconciliation, les décisions de divorce, les testaments, les listes de dot, les documents de procès pour les domaines - mettent en valeur le discours du grand nombre sur la vie privée, sur la vie du couple, le comportement familiale, le statut du femme etc. Chaque document est un récit minuscule, une «micro-histoire» qui a comme personnage principal l'homme et ses problèmes. Ces «récits minuscules» permettent de mieux comprendre la personnalité humaine qui est à la fois représentatif et exceptionnel par rapport à un milieu socioculturel donné. Avec l'aide de ces «micro-histoires», longtemps oubliées et négligées, on se propose «d'humaniser» le passé.

⁵⁹ DIR, II, P. 116-117, 346-347

⁶⁰ DRH, XXIV, p. 553; XXV, p. 89

⁶¹ *Arhivele Olteniei*, 1939, p. 451